

Karjalainen kulttuuri minuuden rakentajana

Sanni Tyynelä Kuusamossa v. 1925.

Kuusamolainen Sanni Tyynelä, 80, on syntynyt Vienan-Karjalan Pistojärven Hirvisalmen kylästä. Hän on yksi niistä karjalaisista, jotka 1920-luvun alussa Karjalan levottomuuk-sien aikana pakenivat rajan yli Suomeen.

Artikkelin kirjoittaja Anneli Meriläinen on haastatellut Sanni Tyynelää, perehtynyt tämän elämänvaiheisiin ja tätä kautta pyrkinyt selvittämään vienalaista elämäntapaa 1910-luvulta 1920-luvun alkuun.

(Artikkeli on julkaistu aiemmin sanomalehti Kalevassa 22.7.1990)

Ihmisen minuuksensa, hänen suhteensa itsensä ja ympäristöönsä, rakentuu niistä kokemuksista, jotka hän on elämänsä aikana joutunut käymään läpi. Näin ollen se, mitä hän tällä hetkellä on, merkitsee kaikkea sitä, mitä hän on tähänastisen elämänsä aikana ollut.

Suhde menneeseen sitä vastoin määräytyy nykyisyydestä käsin ja lapsuuden kokemukset suodattuvat kaikkien muiden kokemusten läpi. Sanni Tyynelän kohdalla näihin kokemuksiin kuuluvat ortodoksinen koti ja maailmankuva, karjalainen kulttuuri, sota ja sen myötä tapahtunut pako Suomeen, sopeutuminen uuteen ympäristöön, uuteen yhteisöön, uuteen uskontoon ja kulttuuriin.

Hirvisalmen Ontto

”Meillä oli kaksi mummia, vanhamummi ja paapomummi. Vanhamummi oli ukin äiti, paapomummi ukin vaimo, isäni äiti. Vanhamummi, joka oli syntynyt 1812 ja kuoli 1921, eli 109-vuotiaaksi. Hänen nimensä oli Martta. Paapomummi oli Tatjana. Hän oli syntynyt 1860 ja kuoli 1933. Vanhanakin nimi oli Krikolei (1815—1856). Hänellä oli kaksi veljeä. He kaikki olivat tulleet Pistojärven Vuosmosta Hirvisalmeen. He olivat rakentaneet asunnot perheelleen, hankkineet karjaa ja raivaamalla sekä kuokkimalla tehneet pellot.

Hirvisalmissa asuivat ennestään Jakoleffit (myöh. Jalava), joilla oli iso karja ja kauppa.”

Näin kertoo suvustaan Sanni, joka syntyi 24.4.1911 Hirvisalmella Maria (o.s. Ivanoff) ja Andrei Potapoffin (myöh. Salmenkorva) perheeseen. Vanhempien, vanhamummin sekä paapomummin lisäksi tähän perheeseen kuului isän isä Ontto sekä Sannin sisarukset Anni, Helka ja Iivo.

Potapoffin perhe asui Hirvisalmen kylässä, Ohtajärven rannalla, niemessä, josta oli 40 virstaa Uhtualle, 15 virstaa Pistojärvelle ja noin 100 kilometriä Kuusamoon. Uhtualta tuleva kärrytie päättyi kylään, mistä matkaa jatkettiin sulan veden aikaan purjeveneillä Pistojärvelle ja sieltä edelleen vesitse Kuusamon kirkonkylän rantaan. Talvisin kuljettiin maitse poroilla tai hevosilla edellistä suurempaa reittiä Pistojärven kautta Suomen puolelle.

1910-luvulla Hirvisalmi oli kymmenen talon ryhmäkylä. Samalla se oli sukukylä, sillä kahdeksassa talossa asui Potapoffeja ja kaksi taloa kuului Jakoleffin kauppiassuvulle. Kaikki talot sijaitsivat samassa niemessä ja ne tunnettiin seuraavilla nimillä: Ontto, Jyrki, Bjeremia, Huotari, Lehtosaari, Salmivaara, Lehto, Takavaara sekä Jalavat, joilla oli kaksi kauppakartanoa.

Sannin kotitalo, Ontto, oli maanviljelystila, jossa toimi postipaikka ja kestkieveari. Potapoffien lisäksi siellä asui venäläinen metsänhoitaja perheineen. Talossa kävi paljon väkeä — karjalaisia, suomalaisia ja venäläisiä — joiden majoituksesta ja kyydityksestä pidettiin huolta. Matkalaisten tavoin kulki myös posti molempiin suuntiin: Pistojärven kautta Suomeen ja Uhtuan kautta Venäjälle.

Tilanhoidon ohella Andrei Potapoff harjoitti kellosepän ammattia. Nuoruudessaan hän oli ollut kellosepän opissa Oulussa, missä hän oli oppinut myös ruotsin kielen. Perheen kotikielenä oli karjala, jonka lisäksi puhuttiin suomea ja jonkin verran venäjää.

Toimeentuloltaan omavaraisella tilalla oli 10 lehmää, jokin verran nuorta karjaa, lampaista, sika sekä kaksi tai kolme hevosta. Pääviljalajina oli ohra, jonka lisäksi kasvatettiin ruista, kauraa, perunaa, lanttua, naurista, pellavaa ja hampua. Syksyisin puitiin 40 riittä, joista saatiin keskimäärin 400 sakkia viljaa. Karjanrehu otettiin enimmäkseen luonnonniityiltä, mutta kylvöheinänviljelyäkin kokeiltiin jo 1910-luvun lopulla. Maanviljelyn lisäksi kalastettiin kahdella nuotalla Ohtajärvestä ja Hurmus-nimisestä selkosjärvestä. Suurin osa saaliista käytettiin kotitaloudessa, mutta kaikki ylimääräinen kala suolattiin ja myytiin Ouluun tai Kuusamoon.

Perheen harjoittama kaupankäynti rajoittui edellä mainittuun kalanmyyntiin, jonka lisäksi Kuusamoon ja Ouluun ajettiin jonkin verran voita. Monessa muussa Hirvisalmen talossa rahdinajo oli sitä vastoin säännöllinen sivuelinkeino. Kylällä toimivat Jalavan kauppiat, jotka palkkasivat miehiä omasta kylästä ja sivukyliltäkin ajamaan rahtia Suomeen ja Venäjälle. Suomen puolella yleisin määräpaikka oli Oulu, jonne mentiin aina Kuusamon kautta. Venäläisiä kauppapaikkoja olivat puolestaan Knäsoi, Sunku ja Mustanjärvenpää. Hirvisalmesta ajettiin Venäjälle porotuotteita (lihoja ja nahkoja) ja palatessa tuotiin mm. kalaa (halletta), viljaa, kankaita sekä ruokaöljyä. Kuusamoon ja Ouluun vietiin kalaa, voita, lintuja, ketun-, oravan- ja kärpännähoja sekä porotuotteita. Paluumatkalla Suomesta tuotiin kahvia, sokeria, suolaa, ryynejä ja lampuöljyä.

”Varjele Jumala lasta”

Sannin koti niin kuin koko Hirvisalmen kylä oli ortodoksinen, ja uskonto liittyi kiinteästi jokapäiväiseen elämään. Lapsen mieleen ortodoksisuus on jäänyt osaksi tapakulttuurin, osaksi joidenkin tiettyjen tapahtumien kautta.

”Minä muistan kirkossakäynnin. Minä sain käyvä viisi kertaa Piston kirkossa, kolme kertaa olin ukin ja mummin matkassa, kaks kertaa isän ja äitin matkassa. En minä vissistikään ollut kovin suuri, kun Anni antoi joulukirkossa minulle rahan, joka ois pitänyt panna kolehtiin. Se oli semmoinen pöytä, korkea pöytä, johon panivat sen rahansa. Annilla oli rupla ja minulla puoli ruplaa. Anni sitten oli niin ujo, että pani minut viemään. Sano, että anna tästä papille käteen, mutta sano, että tämä on Annilta. Minä kävelin papin perässä kaikkein pyhimpään. Muistan sen ihan selvästi. Minä olin niin pieni, että minun piti kurkistaa. Se huone oli ikoneja täynnä, ihan, ettei yhtään näkynyt seinäpintaa.

Mummi oli tehnyt aikoinaan lupauksen, että jos isävainaja, joka oli keskonen, jää eloon, niin hän tekee pyhiinvaellusmatkan Solovetskin luostariin. Ja niinhän ne oli sitten ukin kanssa käyneet. Olivat ostaneet oikein ison ikonin ja se oli kirkossa. Neuvoivat sitten, että tuo on ukin ja mummin ostama. Ikonit olivat esikuvia, ne olivat oppaita ja havaintovälineitä. Sitä varten ne olivat eivätkä siksi, että niitä palvottiin.”

Karjalaisessa kulttuurissa uskonto oli osa jokapäiväistä elämää ja ilmeni luontevasti mm. tervehtimisen yhteydessä. Vieraan tullessa taloon hän tavallisesti pysähtyi ovelle, teki ristimerkin oikeassa peränurkassa olevaan ikoniin päin ja lausui talonväelle: ”Terve taloon!” Tähän vastattiin toivotuksella: ”Tule terveenä.” Mikäli kohtaaminen tapahtui ulkona ja isäntäväki oli työnsä ääressä, liittyi tervehtiminen tekeillä olevaan askareeseen: ”Jumalan apu työntekijällä.” Siihen vastattiin tavallisesti: ”Hyvä on Jumalan apu!”

Kotona uskonnollisuus ilmeni tapakulttuurin lisäksi rukouksessa. Pirtin oikeassa peränurkassa, ”miesten puolella”, oli ikoni, jonka molemmilla puolilla paloivat lampetit yötä päivää. Aamu aloitettiin kasvojen ja käsien pesulla, minkä jälkeen vanhempi väki yksitellen polvistui ikonin eteen aamurukoukseen. Lapsilta ei tätä rukousta odotettu, mutta mikäli he olivat lähistöllä, otettiin heidät mukaan ikonin ääreen. Rukous oli aina henkilökohtainen eikä minkään tietyn kaavan mukainen. Koska elettiin Karjalan kapinan vuosia ja ajat olivat levottomat, heijastui se aina jollain lailla aikuisten rukouksiin; rukoiltiin siunausta päivän töille, varjelusta lapsille ja kaikille rakkaille sekä armoa, rauhaa, voimaa ja apua koko kylän väelle. Samalla tavoin päivä päätettiin ikonin edessä. Tällä kertaa kiitettiin kuluneesta päivästä ja sen aikana saadusta suojelusta. Myös lapset lukivat iltarukouksensa, joka oli tavallisesti joku vanhemman väen opettama lasten rukous. Potapoffin lapsille oli vanhamummi opettanut tämän vianalaisen rukouksen.

*”Enkelini armias
ole yöllä ympärillä
päivällä pääni päällä.
Kata kultaisella siivellä
oikealla olkapäällä
omaa pientä lastas.”*

Karjalan kesät

Toivottavasti meillä kaikilla on Sannin tavoin mielikuva lapsuuden lämpimistä kesistä, jotka yhä ovat todellisia ja

pulpahtavat pintaan.

”Muutamia vuosia ennen kapinaa oli vielä rauhallista. Isä opetti uinnit ja kaikki. Kesällä uitiin yli salmen. Äiti ja Anni uivat rinnatusten rantapuolta, minä menin isän selässä suoraan poikki salmen. Annin kanssa saimme olla mukana kalaretkillä. Otettiin muutama harva verkko ja eväskori veneeseen, nostettiin purje ja suunnattiin myötätuuleen Mustaperään tai Ohtasaareen. Opeteltiin kasvien, lintujen ja kalojen nimet. Ja opittiin laulamaan.”

*”Tuulou, tuulou,
äijän tuulou,
konsako tuulou,
konsako ei.
Mukahai se miunkin tietto
konsako tulou,
konsako ei.*

*Tuulou, tuulou,
äijän tuulou,
konsako tuulou,
konsako ei.
Muijen tietot ne tanssih tulou,
miun se vasta primiytiy,
miun se vasta primiytiy.”*

Sortavalalaiset sittenkin mukaan Joensuun patsaaseen

Myös sortavalalaisten sankarivainajien nimet tulevat vuosi sitten Joensuussa paljastettuun raja- ja laatokankarjalaisen sankarivainajien muistomerkkiin.

Muistomerkkiä joudutaan nyt laajentamaan. Siihen lisätään uusia nimielementtejä taiteilija Herman Joutsenen valvonnassa. Kustannuksista, jotka ovat noin 100 000 markkaa, vastaa Sortavala-säätiö.

Paavo Liskistä professori

Tasavallan presidentti on myöntänyt professorin arvonimen teatterinjohtaja, ohjaaja **Paavo Liskille**. Vuonna 1939 Karjalan Kannaksella syntynyt Liski tunnetaan erityisesti Kalevala- ja karjalaisaiheisista ohjauksistaan. Hän on Kalevan Näyttämön taiteellinen johtaja ja tuttu tuhansille katsojille Bomban kesäteatterista Pielisen rannalta.

Uusi karjalaislehti

Uusi Neuvosto-Karjalan nykyoloista, elämästä ja kulttuurista kertova Karelia Express aloittaa ilmestymisensä Suomessa vuoden alusta. Kustantajana on Paripaino Oy Parikalasta ja lehden toimitus on Petroskoissa. Jutut ovat petroskoilaisten lehtimiesten tuotantoa.

Lehti ilmestyy A4 koossa aluksi kuusi kertaa vuodessa. Ilmoituksia on tarkoitus saada molemmilta puolilta rajaa, etupäässä Suomesta. Lukijoiksi odotetaan karjalaisia ja yleensä Karjalasta kiinnostuneita, kertoo Pauli J u n n o Paripaino Oy:stä.

■ **Neuvosto-Karjalan** susikanta on laskentojen mukaan yli 700 ja karhuja Karjalan metsissä nukkuu talviuntaan lähes 3 000. Näin kertoi Pekka Danilov Karjalan tiedekeskuksen biologian tutkimuslaitoksesta Ilomantsissa pidetyssä hirvintutkimusseminaarissa.